

РЕЦЕНЗІЇ

Вікторія Резнікова

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри економічного права та економічного судочинства
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
Researcher ID: O-4799-2018
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0149-0710>
reznikova.vv78@gmail.com

Валентин Щербина

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
заслужений юрист України, професор кафедри
економічного права та економічного судочинства
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4221-0965>
vsshcherbyna@ukr.net

АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ*

Нещодавно побачила світ монографія В. Устименка “Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості”¹ (Київ: Академперіодика, 2025. 452 с.). Видання однозначно заслуговує на увагу й на роль “настільної книги”, як для науковця, так і для законодавця, працівника органу державної влади, місцевого самоврядування тощо. Монографія є надзвичайно своєчасною, оскільки видана в період повномасштабної війни, яка радикально трансформувала уявлення щодо пріоритетів правового розвитку. У таких умовах постає потреба: у новій нормативній доктрині, здатній забезпечити одночасно інтеграцію в правовий простір ЄС і збереження функціональності правової системи в умовах збройного конфлікту; у нормативній стійкості, яка в монографії подана як концепція, що об’єднує інституційні, процедурні, гуманітарні та безпекові аспекти адаптації законодавства (розділ 7, с. 323–343).

Автор справедливо, на нашу думку, підкреслює, що не всі норми *acquis* можуть бути імplementовані в умовах обмежених ресурсів, дії мобілізаційного законодавства, воєнного стану. Це новий вимір адаптації – правова се-

* Рецензія на монографію Володимира Устименка “Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості”

¹ В Устименко, *Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості* (Академперіодика 2025).

лексивність, узгоджена з принципом стійкого розвитку. Відтак монографія В. Устименка є актуальною й значущою: в умовах війни – як джерело доктрини нормативної стійкості й селективної адаптації; в умовах відбудови – як дороговказ законодавцям та регуляторам щодо того, як забезпечити правову передбачуваність та інституційну довіру; в контексті євроінтеграції – як комплексна концепція сумісності українського законодавства з *acquis* не тільки за формою, а й за змістом, метою та функціональністю; для правової науки – як початок нового дискурсу адаптаційного права, що поєднує нормативний реалізм з європейською правовою традицією.

Після завершення війни Україна неминуче постане перед масштабним викликом відбудови за участю ЄС, МВФ, Світового банку, приватних інвесторів. У цих процесах правове поле відіграватиме ключову роль: необхідно створити передбачувану, прозору й сумісну з європейськими стандартами нормативну базу для залучення інвестицій, страхування ризиків, укладення довгострокових угод у сфері інфраструктури, енергетики, цифровізації. Розділи 3, 4 і 6 монографії присвячені саме секторальній адаптації законодавства: від державних (публічних) закупівель (с. 171–193) до цифрових платформ (с. 263–282), що охоплює критично важливі сфери відбудови. Особливо цінною тут є пропозиція автора щодо визначення нормативних пріоритетів за критерієм впливу на стійкість соціально-економічної системи (с. 347–349), що цілком відповідає підходам Європейської Комісії у проєкті Ukraine Facility. Тож монографія має потенціал виконати функцію методичного дороговказу для правового супроводу Національного плану відновлення.

Після надання Україні статусу кандидата в члени ЄС (червень 2022 р.) і позитивного висновку Єврокомісії щодо початку переговорів про членство (грудень 2023 р.) адаптація законодавства до *acquis* набула стратегічного державного значення. Монографія В. Устименка є однією з перших у правовій науці, в якій цілісно проаналізовані не тільки матеріальні вимоги *acquis*, а й методика нормативного забезпечення сумісності – з урахуванням останніх директив, регламентів і практики *Better Regulation*. Автор пропонує конкретну типологію критеріїв адаптації: від правових (системність, формальна сумісність) до соціальних і екологічних (с. 213–215, 345–349), що є принципово новим для української правотворчої школи, а також аналізує Закон України “Про правотворчу діяльність”² (2023 р.), порівнюючи його з Регламентами Європейської Комісії щодо процедур *impact assessment*, що забезпечує міжінституційне перенесення європейського досвіду (с. 76–89). Отже, він створює інституційну та методологічну платформу для узгодження українського законодавства з *acquis*, яка не обмежується формальним

² Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>> (дата звернення 27.04.2025).

“перекладом” норм, а враховує глибину їхньої дії, практичну імплементабельність, системну відповідність.

У своїй монографії В. Устименко фактично закладає основи міжгалузевої доктрини адаптаційного права, що охоплює: елементи публічного права (конституційна сумісність, нормативна делегація, пріоритетність джерел); елементи господарського та цивільного права (уніфікація стандартів договорів, процедури публічних закупівель, інвестиційна стійкість); елементи адміністративного та службового права (механізми імплементації, моніторингу та звітності). Це надає українській правовій науці унікальний об’єкт дослідження, що має трансдисциплінарну структуру й орієнтацію на практичне правозастосування.

Автор пропонує увазі читача комплексну працю, присвячену теоретичному та прикладному обґрунтуванню процесу наближення українського законодавства до *acquis* ЄС, у передмові до якої наголошено, що мета дослідження – *‘обґрунтування теоретичних і практичних підходів до формування візії європейського майбутнього України <...> та забезпечення стійкого розвитку у контексті адаптації’*. З урахуванням цього побудована структура монографії, яка містить дев’ять тематичних розділів, згрупованих за засадничим, секторальним і функціональним критеріями адаптації, а також соціальним, економічним та екологічним “вимірами стійкості”.

Аналізуючи зміст монографії, видається за можливе виокремити низку її характерних рис.

Системність і методологія. Автор застосовує трикомпонентний підхід (нормативні основи → критерії оцінювання → виміри стійкості), що дає змогу послідовно перейти від загальних принципів до галузевих та функціональних аспектів. Така схема чітко простежується, починаючи з розділу 1 (щодо особливостей національного нормопроєктування) аж до розділу 9 (щодо таксономії ЄС зі сталого розвитку), і логічно утворює дорожню карту для законодавця.

Глибокий аналіз правотворчого процесу. Так, на с. 33–35 автор демонструє, як Закон України “Про правотворчу діяльність” деталізує правила вживання термінів у проектах актів та ув’язує їх із глосарієм *acquis* ЄС.

Порівняльно-правовий блок. Розділ 2 містить паралельний аналіз процедур *impact assessment* у ЄС і в Україні (с. 80–82) з конкретними посиланнями на ст. 30 Закону України “Про правотворчу діяльність” та практику *Better Regulation* ЄС. Порівняння має прикладну цінність для регуляторних органів.

Інтеграція концепції сталого розвитку. Розділи 7–9 вибудовують зв’язок між соціально-економічними цілями ЄС–2030 і законодавчими реформами в Україні, що робить працю актуальною з позиції реалізації Угоди про асоціацію.

Монографія вирізняється серед наукових праць аналогічного профілю, зокрема, тим, що автор переосмислює адаптацію не як суто формальний

процес трансформації норм, а як системну здатність правопорядку зберігати функціональність у мінливому й критичному середовищі – війна, поствоєнне відновлення, членство в ЄС тощо. У цьому підході зосереджено теоретичну новизну, практичну значущість і концептуальну глибину дослідження. Саме поняття “*стійкості правової системи*” В. Устименко вводить як методологічне ядро всієї роботи: ‘*стійкість правового поля до змін – це не лише питання стабільності норм, а й питання гнучкості процедур, передбачуваності правозастосування та адаптивності інституцій*’ (с. 323); ‘*під адаптацією в умовах системної трансформації слід розуміти не механічне транспонування *acquis*, а формування здатності національного законодавства бути ефективним у реальному, зокрема кризовому, контексті його застосування*’ (с. 325); ‘*аналіз адаптації має базуватись не лише на формальній відповідності норм *acquis*, а й на наявності інституційної, соціальної та нормативної стійкості, що забезпечує їх реальну імплементацію*’ (с. 337); ‘*адаптація законодавства повинна бути скерована не тільки на інтеграцію норм, а й на посилення здатності правопорядку реагувати на виклики, бути прогнозованим, справедливим і ефективним. Це і є стійкість у правовому сенсі*’ (с. 341). Українська правова наука досі не пропонувала системного, багатовимірного аналізу адаптації крізь призму *resilience* – категорії, що нині є центральною у політичній філософії ЄС (див. також “Strategic Foresight Reports” Єврокомісії). Автор не лише декларує цю категорію, а й пропонує критерії стійкості (правова визначеність, інституційна сумісність, регуляторна спроможність, вплив на розвиток), застосовуючи їх у порівняльному аналізі (с. 343–349). Концепція стійкості законодавства дає змогу реалістично підійти до адаптації в умовах війни – коли запровадження деяких норм *acquis* потребує оцінки їхньої імплементабельності, ресурсної досяжності та легітимності в очах суспільства. Такий підхід працює не лише на етапі кандидатства в ЄС, а й після набуття членства, коли Україна буде зобов’язана підтримувати “комплаєнс” у динамічному середовищі нових регламентів і судової практики ЄС. Саме категорія “стійкості” як системної властивості адаптаційного процесу – один із найбільш цінних елементів монографії В. Устименка. Її концептуалізація виходить за межі традиційної правової трансформації і закладає методологічну основу для сталого, реалістичного й ефективного правового зближення України з ЄС в умовах війни, відновлення та майбутнього членства.

Окреслюючи перспективи майбутньої наукової дискусії та напрями подальших досліджень у межах тематики, порушеної В. Устименком у рецензованій монографії, слід виділити кілька ключових векторів:

1. *Подальше теоретико-доктринальне осмислення категорії “стійкість правового регулювання”.* Автор вводить у правову доктрину інноваційну категорію – *стійкість нормативного поля* як багатовимірну властивість законодавства, що охоплює не лише формальну відповідність *acquis*, а й

інституційну, соціальну та економічну спроможність. Перспективи досліджень у цьому аспекті чималі: розробка типології правових ризиків, які загрожують стійкості адаптованих норм; моделювання індикаторів *resilience* для конкретних галузей: енергетики, кібербезпеки, захисту конкуренції; співвіднесення правової стійкості з концептами *rule of law*, *good governance*, *legal legitimacy*.

2. *Інституціональні моделі впровадження адаптованих норм у правовий простір України.* Монографія окреслює загальні механізми транспозиції *acquis*, однак лишається відкритим питання щодо оптимальної інституційної архітектури, яка забезпечить ефективне правозастосування. Перспективи майбутніх досліджень і тут широкі: аналіз ролі спеціалізованих органів (наприклад, передбаченого *DSA Digital Services Coordinator*) у національній системі органів влади; розробка моделі міжінституційної координації між Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Мін'юстом, профільними міністерствами і Комітетом асоціації ЄС; оцінка спроможності правозастосовних органів виконувати нові зобов'язання – з погляду підготовки кадрів, цифрової трансформації, бюджетної сталості.

3. *Вивчення селективної адаптації *acquis* ЄС в умовах воєнного стану та відбудови.* В. Устименко наголошує, що в умовах збройного конфлікту адаптація не може бути механічною. Це відкриває широкий простір для наукового осмислення правового компромісу між імплементацією та реалістичністю: формулювання принципів адаптаційного реалізму, які враховують кризові обставини, правовий режим воєнного стану, дефіцит ресурсів; емпіричне дослідження груп директив, імплементація яких потребує гнучкості (зокрема, в екологічній і енергетичній сферах); розробка моделі відкладеного комплаєнс – поступового входження норм *acquis* у дію із закладеними часовими чи ситуаційними винятками.

4. *Розробка методології юридичного *impact assessment* (JIA) для оцінки сумісності законопроектів з *acquis*.* Автор обґрунтовує потребу в *ex ante* оцінці нормативних актів на відповідність праву ЄС (с. 77–89), проте методика JIA в Україні ще не сформована. Перспективи досліджень: розробка інструментарію юридичного аналізу впливу (*legal impact modelling*); створення моделі картування правових колізій між національним законопроектом і відповідною директивою ЄС; аналіз практики країн Центрально-Східної Європи щодо впровадження JIA (Польща, Румунія, Хорватія тощо).

5. *Оцінка практики національних судів у контексті імплементації *acquis*.* Автор порушує тему пріоритетності практики Суду ЄС, але лишає відкритим питання судової сумісності національного правозастосування. Це знову ж таки залишає простір для майбутніх досліджень, як-от, наприклад: компаративний аналіз імплементації *acquis* через судову практику в країнах Вишеградської групи; дослідження ролі Конституційного Суду

України в оцінці конституційної сумісності адаптованих норм (на зразок jurisprudence of the Bundesverfassungsgericht).

Отже, монографія В. Устименка відкриває широке поле для подальших досліджень, оскільки: поєднує методологічну новизну із практичною орієнтацією; вперше системно підходить до адаптації законодавства як до багатовимірного процесу; демонструє потребу в міжгалузевій взаємодії і відкриває напрям формування самостійної доктрини адаптаційного права. Це дає змогу ініціювати нові наукові школи, міждисциплінарні дослідження, а також формування постійно діючих при Верховній Раді України або Мін'юсті експертних платформ з оцінки відповідності права України *acquis* ЄС.

Монографія може слугувати: довідником для підготовки проєктів актів щодо транспозиції директив (корисні чек-листи критеріїв оцінки впливу – розділ 2); навчальним матеріалом для курсів “Право ЄС”, “Законодавча техніка” у магістерських освітніх програмах правничих ЗВО; орієнтиром для державних органів, що беруть участь у щорічних *screening*-процедурах ЄС, оскільки систематизує критерії оцінки темпів наближення (засадничий / секторальний / функціональний).

Насамкінець зазначимо, що монографія В. Устименка “Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості” є вагомим внеском у розвиток концептуальних засад адаптації національного законодавства до права ЄС. Її сильні сторони – структурованість, комплексний критерійний підхід та акцент на стійкому розвитку.

Устименко В. А. Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості: монографія / Володимир Устименко; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В. К. Макутова НАН України». Київ: Академперіодика, 2025. 452 с.

Монографія присвячена обґрунтуванню теоретичних і практичних підходів до формування візії європейського майбутнього України у новій системі викликів і можливостей, створюваних інтеграційними процесами в економічному та політико-правовому просторі ЄС. Представлено основи адаптації національного законодавства до права ЄС. Виявлено особливості такої адаптації за засадничим, секторальним та функціональним критеріями. Обґрунтовано науково-правові підходи до забезпечення стійкого розвитку України у контексті адаптації національного законодавства до права ЄС.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних і економічних спеціальностей закладів вищої освіти, юристів-практиків, працівників органів державної влади і місцевого самоврядування.

DOI: <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.534.45>

ПРАВО УКРАЇНИ • 2025 • № 4 • 176-181